

הערות לחקיקה

לשאלת קבילותה של הרשעה פלילית במשפטים אזרחיים – תפקידה של חברת הביטוח

מאת

ד"ר אוריאל פרוקצ'יה

א. הקדמה

עד שנת 1973 שרר בארצנו מצב, לפיו הרשעתו של אדם במשפט פלילי, וכן הממצאים והמסקנות של בית-המשפט שדן בפלילים, לא היו קבילים כראיה במשפט אזרחי שהתנהל לאחר מכן ונסוב סביב אותן עובדות.¹ כתוצאה מכך יכול היה בית-המשפט הפלילי להרשיע את הנאשם, וביהמ"ש האזרחי, שדן לאחר מכן באותן עובדות – יכול היה להגיע אל הממצא ההפוך.² במצב זה היה טעם לפגם משתי בחינות עיקריות. ראשית, מערכת הצדק היתה עשויה לאבד מיוקרתה ומאמינותה. אכן, כיצד ניתן לישוב את ההרשעה המבוססת על ראיות שהן מעבר לכל ספק סביר, עם ממצא של העדר תבות אזרחית, למרות שקביעת התבות האזרחית כצריכה כמות ראיות קטנה יותר? שנית, הצורך להוכיח מחדש במשפט אזרחי את כל פרשת הראיות שכבר נגולה במשפט הפלילי הוא כפילות יקרה ומיותרת. שני הנימוקים הללו הביאו לתיקון החוק בשנת 1973.³ לפי סעיף 442 לפקודת הראיות (נוסח חדש), תשל"א-1971:

"הממצאים והמסקנות של פסק דין חלוט במשפט פלילי, המרשיע את הנאשם, יהיו קבילים במשפט אזרחי כראיה לכאורה לאמור בהם, אם המורשע או חליפו או מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע, ובכלל זה מי שחב בחובו הפסוק, הוא בעל דין במשפט האזרחי".

לכך הוסיף המחוקק סעיף נוסף, הלוא הוא סעיף 442ג, הקובע לאמור:

- 1 ע"א 158/53 מנחולק ב' פופלוביץ, פד"י ח' 1570.
- 2 ע"א 680/66 מרציאנו ב' בדניאן, פד"י כ"א (2) 285.
- 3 ראה ס"ח 711 תשל"ג, 286. לפירושם של שני נימוקים אלה ראה דברי ההסבר להצעת החוק לתיקון פקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"ב-1972, ה"ח 995 תשל"ב (מיום 15.5.72). ראה גם דו"ח הוועדה שנתמנתה לחקור בשימוש בפסק-דין פלילי כראיה בהליכים אזרחיים (בראשותו של השופט זוסמן). על הבעיה בכללותה נכתב כבר רבות. ראה, למשל, פרידמן, "פסק דין פלילי כראיה במשפט אזרחי", הפרקליט, כ"ה (1969), עמ' 92 ו-327; עזרא יורן, "לענין הערך הראייתי של פסק דין פלילי בדיון אזרחי", הפרקליט, כ"ו (1964), עמ' 322; Andrews, "The Criminal in the Civil Courts", (1967), *Crim. L. Rev.* 441; Dean, "Law Reform Committee: Fifteenth Report on the Rule in *Hollington v. Hewthorn*", 31 (1968), *Mod. L. Rev.* 58; Note 27 (1932), *Ill. L. Rev.* 195; Ginossar, "The Use of Criminal Judgments as Evidence in Civil Cases", 10 (1975), *Isr. L. Rev.* 242.

לשאלת קבילותה של הרשעה פלילית במשפטים אזרחיים

"הוגשה ראייה כאמור בסעיף 42א, לא יהיה המורשע או חליפו או מי שחב בחובו הפסוק רשאי להביא ראיה לסתור, או ראייה שכבר נשמעה או הוגשה במשפט הפלילי, אלא ברשות בית-המשפט מטעמים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין".

רפורמה חקיקתית זו זכתה לאחרונה לתיאור ולהסברים בבית-המשפט העליון, בפרשת חברת מ.ל.מ. בע"מ ג' מנן⁴. נראה שמשני הנימוקים לרפורמה שצינו לעיל, העדיף בית-המשפט לשים את הדגש על הנימוק השני. בכך נבדלת הרפורמה בישראל, לדברי בית-המשפט, מן הרפורמה המקבילה שנערכה בסוגיה זו באנגליה. קבע בית-המשפט, מפי השופט זוסמן:

"הועדה שישבה בארץ על המדוכה לא היתה מודאגת על-ידי פילוג אפשרי בין בית המשפט הפלילי לבין בית המשפט האזרחי... מטרתה היתה שונה... והיא העלתה על ראש דאגתה את הצורך לחסוך זמנם של בית המשפט ושל העדים ולמנוע כפילות הדיון באותו ענין. שוני הרעיון המונח ביסוד ההמלצות של הועדה – ורעיון זה נתגלם בחוק – הניע את הועדה להרחיק לכת מהועדה האנגלית, שבו בזמן שבאנגליה מוחלף נטל השכנוע ותו לא, מתוספת אצלנו ההגבלה בהאת ראיות לסתור שנקבעה בסעיף 42א לפקודה"⁵.

בית המשפט הוסיף וקבע, כי הממצאים שנקבעו במשפט הפלילי קבילים גם כנגד מי שאינו הנאשם, חליפו, מי שאחריותו נובעת מאחריות הנאשם או מי שחב בחובו הפסוק. הם קבילים (ומעבירים את נטל הראיה) גם במשפטם של צדדים שלישיים סתם. אלא שלגבי האחרונים אין תחולה לסעיף 42א המגביל את אפשרות הבאת הראיות המפריכות, בעוד הראשונים אמנם מוגבלים כאמור⁶.

ב. הפרובלמטיקה

אין ספק שהרפורמה בדיני הראיות דלעיל היא אקט חקיקתי רב-ערכי. אך לפני שנברך על המוגמר, ברצוננו להסב את תשומת הלב לתקלה אפשרית אחת. כאמור, הממצאים והמסקנות של בית-המשפט הפלילי מעבירים עתה את נטל הראיה – ומבלי שהנתבע יורשה להרים את הנטל שהועבר אליו אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין – לא רק במשפטו האזרחי של המורשע עצמו, אלא גם במשפטו של מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע, ובכלל זה מי שחב בחובו הפסוק. הכוונה היא בעיקר לחברת הביטוח אשר ביטחה את אחריותו של המורשע כלפי צדדים

4 ע"א 350/74, פד"י כ"ט (1) 208.

5 ע"א 350/74, שם, עמ' 217.

6 לצורך הכשרתה של ההרשעה כראיה קבילה מסתפק סעיף 42א בהיותו של המורשע, חליפו, או מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע בעל-דין במשפט האזרחי, ואין נפקא מינה מיהו הצד שכנגד מובאת הראיה. הרשות להביא ראיות סותרות, לעומת זאת, מוגבלת בסעיף 42א רק לגבי המורשע, חליפו, או מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע.

שלישיים⁷. מעתה⁸ נוצר אינטרס חוק של חברות הביטוח שמבוטחיהן לא יורשעו במשפט הפלילי התלוי ועומד נגדם בשל התאונה המבוטחת. כדי למנוע ממצאים ומסקנות בלתי רצויים להן נוקטות חברות הביטוח בשתי שיטות עיקריות. האחת, לפי פוליסת ביטוח צד שלישי המקובלת אצלנו, מסייגת חברת הביטוח את אחריותה כלפי מבוטחים שהודו בחבותם⁹. השיטה השנייה, והיא כרוכה בראשונה, היא העמדת סניגור למבוטח במשפטו הפלילי על חשבון חברת הביטוח, כשתפקידו של הסניגור, כפי שנמסר לו מטעם לקוחתו, הוא למנוע ממצאים במשפט הפלילי העשויים להיות לחברה לרועץ במשפט הנויקין האזרחי. בראש ובראשונה מוטלת על עורך-הדין המשימה לוודא, שהמבוטח לא יודה בעובדות המיוחסות לו בכתב האישים.

נראה לנו שבקבלם על עצמם את ייצוגו של הנאשם במשפט הפלילי, עשויים פרקליטי החברה להכניס את עצמם ביודעין למצב של גאכנות כפולה: לחברה המשלמת את שכרם, ולנאשם התלוי בחסדם במשפט הפלילי. מבחינת החברה אין כל רלבנטיות לחומרתו של גזר הדין המוטל על נאשם שהורשע, אם הורשע. כל ענינה איננו אלא בהכרעת הדין. לפיכך אפילו אם הסיכוי לזיכוי הוא קטן מאוד, עשויה

7 חברת הביטוח נזכרת בשמה המפורש בהצעת החוק הנ"ל, ה"ש 3 לעיל. ראה גם סעיף 19 לפקודת ביטוח רכב מנועי (סיכוני צד שלישי) [נוסח חדש], תש"ל-1970.

8 האמת ניתנת להאמר שגם לפני התיקון בפקודת הראיות היה לחברת הביטוח אינטרס מסוים במשפט הפלילי. האינטרס נבע, ראשית, מן השימוש שניתן היה לעשות בעדותם של עדים במשפט הפלילי בשלב הקירחם שכנגד של אותם עדים במשפט האזרחי; אם נתגלתה אי-התאמה בין עדויותיהם בשני המשפטים, ניתן היה להביך את העד באמצעות חשיפת אי-ההתאמה הזו. שנית, החברה היתה מעוניינת לחקור מעין חקירה פרלימינרית ונסיונית את מי שעתידים להיות עדי המפתח בתובענה האזרחית העתידה להתברר. מלבד זאת, עשויה היתה אולי להישמע הטענה, שהודאתו של הנאשם במשפט הפלילי כמוה כהודאת בעל-דין לצורך המשפט האזרחי, ובתור שכזו היה לה גם אז ערך ראיתי רב. כהוכחה לכך שלחברות הביטוח היה ענין בתוצאות המשפט הפלילי גם לפני התיקון בחוק, מופנית תשומת לב הקורא לנעשה כיום בכתבי-דין צבאיים לעבירות תנועה. למרות שלפי סעיף 442(ב)(1) לפקודת הראיות המתוקנת, הוראות הסעיף 42 כולו אינן חלות על פסקי-דין של בתי-דין צבאיים לעבירות תנועה, נוהג אגף ביטוח ותביעות של משרד הבטחון למנות סניגורים לחיילים המואשמים בכתבי-דין אלה, ואף עורכי-דין אלה נוהגים ליעץ "ללקוחותיהם" שלא להודות בעובדות המיוחסות להם, וכדי בזיון וקצף.

9 מסקנתנו היא, איפוא, שהתיקון בפקודת הראיות אמנם הגביר בצורה ניכרת את ענינן של חברות הביטוח בתוצאות המשפט הפלילי, אך לא הוליד ענין זה ולא יצרו יש מאין. בעמדת ה"התנאות" שבפוליסה הסטנדרטית כתוב: "אין המבוטח רשאי לעשות כל הודאה, למעט מסירת עובדות התאונה למשטרה לפי דרישתה וכן מתן עדות במשפט הפלילי... [ולחברה] הרשות, אם רצינה בכך לקבל על עצמה ולנהל בשמו של המבוטח את ההגנה או את הסידור של תביעה כלשהי... ותהיה בידה הרשות המלאה לעשות כטוב בעיניה בניהול המשפטים...".

למטה מן הענין כתוב: "שמירה וקיום של כל התנאים, ההתנאות והתוספות של הפוליסה הזאת... הינם תנאי מוקדם לאחריות החברה לתשלום כלשהו לפי הפוליסה הזאת". יש לשים-לב שלפי לשון הפוליסה אמנם מותר לנאשם למסור עובדות התאונה למשטרה, וכן להעיד במשפט הפלילי, אך לא נאמר שמותר לו להודות במשפט הפלילי, ואין הרי הנדאה כהרי מסירת עדות. אמנם מותר להגיש "התנאה" זו היא פסולה שבפסולות ועל כך לא נרחיב כאן את הדיבור. ראה לענין זה סעיף 30 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973.

לשאלת קבילותה של הרשעה פלילית במשפטים אזרחיים

החברה לצדד בכפירה בעובדות כדי שסיכוי זה, קטן ככל שיהא, לא ירד לטמיון. כדי לייצג אינטרס זה נשכר פרקליטו של הנאשם, ועבור זאת הוא מקבל את שכר טרחתו. אינטרס זה של חברת הביטוח אינו עולה בהכרח בקנה אחד עם האינטרס של הנאשם. מבחינה אמפירית ידוע לנו – לגבי עבירות תאונה – שכאשר הנאשם כופר בעובדות ומאלץ את התביעה הכללית להביא ראיות, דורשת הקטגוריה להחמיר בעונשו של הנאשם הרבה יותר מאשר בתיקים בהם מורשע הנאשם על-פי הודאתו¹⁰. כמו-כן ידוע לנו על קורלציה גבוהה בין דרישתה של התביעה להחמיר בעונש לבין חומרת העונש הנגזר למעשה על-ידי בית-המשפט¹¹. העונשים הקלים ביותר מוטלים, בממוצע, על נאשמים שאינם מופיעים לדיון; עונשים המורים יותר על אלה המופיעים ומודים באשמה; החמורים ביותר מוטלים על אלה הכופרים באשמתם ומאלצים את התביעה להביא ראיות ואת בית-המשפט להאזין להן ולשקלן¹². כאשר מדיניות הענישה הינה (מבחינה אמפירית) כזו – ואין אנו מביעים דעה ערכית על מדיניות זו – האינטרס של הנאשם עשוי להיות שכדאי לו להודות באשמה, על מנת להגביר את סיכויי לזכות ביחס מקל בשלב גזר-הדין. לפי דעתנו, עורך-דין שאינו מסביר מצב משפטי זה לשולחו במשפט הפלילי, מייעץ לו עצת אחיתופל ביודעין, והוא צפוי ליתן את הדין על כך לפני מוסדות לשכת עורכי-הדין, כעל עבירת משמעת¹³. נכון הוא שלעיתים עשויים

אך די בכך שהיא מודפסת על הפוליסה כדי שתשפיע על התנהגותם בפועל של מרבית הנאשמים שאינם יודעי דת ודין. לפרופוזיציה שאין להברת הביטוח כל זכות להתערב בניהול המשפט הפלילי ראה: 2 All. E. R. 972 [1966] *Lickiss v. Milestone*. עם זאת, כתוב בפוליסה בפסקה הדנה באחריות כלפי צד שלישי: "החברה רשאית לפי בחירה (א) לסדר ייצוג בשעת כל הקירה או הקירת סיבות מוות, בקשר לכל מקרה מוות העלול לשמש נושא לפיצויים בתוקף פסקא וו, ו-(ב) לקבל על עצמה את סידור ההגנה לפני כל בית-משפט בקשר לכל מעשה או עבירה נטענת שנגרמו או מתיחסים למקרה כלשהו העלול לשמש נושא להשלום פיצויים בתוקף פסקא וו". גם פסקה זו הינה, לדעתנו, בלתי חוקית בעליל.

10 ראה בין ושניט, הענישה בעבירות תעבורה, 1973, בעמ' 104.

11 בין ושניט, שם, עמ' 106.

12 בין ושניט, שם, עמ' 100.

13 בסעיף 54 לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א-1961, נקבע העקרון המנחה הרלבנטי לסוגייתנו לאמור: "במילוי תפקידיו יפעל עורך דין לטובת שולחו בנאמנות ובמסירות, ויעזור לבית המשפט לעשות משפט". כהמשך לרעיון כללי זה הותקן כלל 2 לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), תשכ"ו-1966: "בהגינו על עניני שולחו יפעל עורך דין בנאמנות, במסירות וללא מורא". חובת אמון זו אינה מתיישבת בשום אופן, לא בהקשר זה ולא בהקשרים אחרים, אנלוגיים, עם היותו של בעל החבות סר למרותו של אדם זר, שאינו בעל הזכות, ושהאינטרסים שלו עשויים להיות שונים, ואף מנוגדים, לאינטרסים של בעל הזכות. השווה: חוק השליחות, תשכ"ה-1965, סעיף 8(2) ו-8(4). עקרון יסוד זה קיבל ביטוי מפורש בשלושה כללי אתיקה נוספים. כלל 26 קובע: "לא ייצג עורך דין צדדים בעלי אינטרסים מנוגדים באותו עניין". גיתן אמנם, לפרש את הכלל כהל רק על מי שהם צדדים לאותה עיסקה או התדיינות, אך לא מצאנו טעם לפרשו על דרך צמצום שכזו; אכן, ייצוגו של צד פלוני מחייב, לדעתנו, דחייתם הצידה של השיקולים והאינטרסים של צד אחר כלשהו, בין אם הוא צד לעיסקה או להתדיינות ובין אם לאו. כלל 28(א) קובע: "עורך דין שטיפל בענין מסוים למען לקוחו, לא יטפל לאחר מכן בקשר לאותו ענין נגד אותו לקוח". משקיבל עורך-הדין יפוי-כוח מהנאשם במשפט הפלילי, פשיטא שבכך נחשב למי "שטיפל

האינטרסים של החברה ושל הנאשם להתמוגג, קרי בכל אותם מקרים (והם אולי הרוב) בהם הכפירה באשמה היא טקטיקת הגנה לגיטימית. ואולם עורך-דין המקבל על עצמו ייצוג של נאשם במוטיבציה א-פרוירית לכפור באשמה, ומבלי שמוטיבציה זו תושפע כלל משיקולי הענישה, אינו כשיר, לדעתנו, לייצג לנאשם את העצה המועילה ביותר, ובכך הוא עשוי להמיט על שולחו תוצאות קשות ומיותרות.¹⁴

במאמר מוסגר יצוין שהאחריות המוטלת, לדעתנו, על עורך הדין ששלל מעצמו את העצמאות המחשבתית בשאלת טובת הלקוח משקפת עקרון כללי במשפט. המשפט מכיר במקרים אנלוגיים רבים, בהם הב פלוני חובת אמון לאלמוני, המחייבת הפעלת שיקול דעת עצמאי; מששלל מעצמו את יכולתו לשקול שיקול דעת כזה, הריהו עשוי לחוב חובה מוגברת להיטיב את נזקיו של אלמוני, הן אם נגרמו כתוצאה מההפרה והן אם לאו. כדוגמא למקרים אנלוגיים אלה ניתן להזכיר את הדין החל על כונסי נכסים: כונס נכסים שהסכים להפקדת כספי הנאמנות בחשבון בנק, ולמתן זכות חתימת משיכה לזר, אחראי כלפי אלה שהכינוס נעשה לטובתם על פשיטת רגלו של

בענין מטוים למען לקוחו" כמשמעות הביטוי ברישא לכלל: עמ"מ 1/55 קד"ר פלוני ג' יד"ר וחברי המועצה המיטוטית, פד"י ט' 1806. ואם בשעה שטיפל בעניני לקוחו כאמור כבר היה שקוע בטיפול באותו ענין תוך שימת לב לאינטרסים של לקוח אחר, בעל אינ-טרסים העשויים להיות מוגזדים לאלה של הלקוח הראשון, הריהו נחשב למי שטיפל "לאחר מכן בקשר לאותו ענין נגד אותו לקוח" כמשמעות הביטוי בסיפא לכלל: C.A. 174/41 Nijm. v. Nijm, 9 P.L.R. 499. וכן ראה: גוסר, עורך הדין בישראל, עמ' 109-111. ולבסוף, קובע כלל 21 לאמור: "לא ידרוש עורך דין ולא יקבל שכר טרחתו אלא מלקוחו או מטעם לקוחו", והשווה, חוק השליחות, תשכ"ה-1965, סעיף 4(8).

מלבד השאלה האתית, עשויה לדעתנו להתעורר בהקשר זה שאלה מעניינת בנוגע לחבותו האזרחית של עורך-דין – מפר-אמון שכזה ושולחתו המבטחת, להיטיב את הנזק שנגרם למבוטח כתוצאה מן העצה הרעה. שאלת חבותו האזרחית של עורך-דין כלפי לקוחו בשל רשלנות בייצוג נדונה בבית הלורדים בהרחבה בפרשת *Rondel v. Wosley* [1967] 3 All.E.R. 993. בית-המשפט הגיע למסקנה שרשלנות גרידא בניהול המשפט אינה מהווה – מטעמי מדיניות ציבורית (public policy) – עילה לחיובו האזרחי של עורך-הדין. אך נדמה לנו שאם ניתן לייחס לעורך-הדין ידיעה פוזיטיבית שעצתו אינה לטובת הלקוח, הדבר תורג מעל ומעבר למידת הרשלנות שנדונה בפרשת *Wosley* הנ"ל, וחסינותו של עורך-הדין מפני תביעה אזרחית אינה מובנת מאליה.

עם זאת, יש לשקול האם חיובו של עורך-הדין בפני צדדים אחרים לטובת שולחו, אינו עשוי לסכל את מטרותו העונשית של פסק-הדין המרשיע, שהרי תוצאת החיוב הנ"ל עשויה להיות, שהנזל הכספי של ההרשעה יעבור משכם הלקוח שהורשע לשכם עורך-דינו. 14 אמנם העונשים המוטלים בבית-משפט השלום לתעבורה אינם בדרך כלל חמורים במיוחד, אך בכל זאת אל לנו לשכוח שבדיני נפשות עסקינן. מאידך גיסא, אם התאונה היתה קטלנית, עשוי הנאשם לספוג עונשים כבדים למדי. למרבית הצער, האינפורמציה הסטטיסטית של מדיניות ענישה לגבי נאשמים שהורשעו לפי סעיף 218 לפקודת החוק הפלילי לפי התפלגות של מזודים וכופרים באשמה איננה אמינה במיוחד, לאור המספר הקטן של נאשמים המודים בסעיף אישום זה. ואולם יש רגליים לסברה שגם בעבירה זו נוטים בתי-המשפט להקל לגבי נאשמים שהודו באשמה. ראה פסק-דינו של השופט ביין, שהוא גם מחבר המחקר שהוכרו, ה"ש 10 עד 12 לעיל, הקובע מפרשות שהודאת הנאשם בעבירת הריגה לפי סעיף 218 לפקודת החוק הפלילי היא נסיבה מקלה בשלב גזר הדין: ת"פ שלום ירושלים 316/74 מדינת ישראל ג' אבו רביולה.

לשאלת קבילותה של הרשעה פלילית במשפטים אזרחיים

הבנק; אחריות זאת נובעת מכך שכלל מעצמו את הכוח הבלעדי לעשות בכספי החשבון כפי שהוא, ורק הוא, מבין את טובת הענין, ולמרות שאין לייחס למעשה זה את כשלונו הפיננסי של הבנק.¹⁵

ג. אלטרנטיבות

אילו היתה הבעיה אתית גרידא, ניתן היה לפתרה בקלות יחסית. הלשכה היתה יכולה להורות לחבריה שלא להופיע במשפט הפלילי בשליחותה של חברת הביטוח, או לפחות להגביל את ההופעה למקרים שהנאשם גמר ואמר בנפשו, ללא הכוונה מטעם חברת הביטוח, לכפור באשמה. אך הבעיה איננה אתית גרידא. הנאשם עשוי לגמור ואמר בנפשו להודות באשמה מתוך שיקולים משפטיים מוטעים, או מתוך רצון לקצר את עינוי הדין הכרוך במשפט או מתוך מגמה טקטית לזכות במידת הרחמים בשלב גזר-הדין.¹⁶ שיקולי הודאה אלה הם חזקים במיוחד בבית-משפט השלום לתעבורה. בית-משפט זה נוטה לייחס חשיבות רבה לתגובת הנאשם; הנאשם עשוי לחשוש שמפאת העומס הרב המוטל על בית-משפט זה יורשע על-פי ראיות שאינן חד-משמעיות; ולבסוף – עשוי הוא לשקול שכפירה באשמה עשויה לגזול לו זמן רב ויקר: הנאשם יכול, איפוא, לקבל על עצמו באהבה את העונש הקל שהוא צופה לעצמו במקרה של הודאה, ובלבד שלא יאלץ לוותר על משאבי זמן יקר במקרה של כפירה.¹⁷

אין זה צודק שהודאה באשמה מטעמים אלה, ויהיו לגיטימיים ככל שיהיו מנקודת הראות של הנאשם, יחרצו את גורלה של חברת הביטוח במשפט האזרחי לכף חובה. הנאשם עשוי לקבל עונש קל בלבד, אך החברה עשויה, בשל אותן עובדות, לשאת בתשלומי פיצויים כבדים. הפתרון חייב, איפוא, להיות כזה, שמצד אחד חברת הביטוח תוכל להפעיל פיקוח סביר על דרך קביעת הממצאים במשפט הפלילי, ושמצד שני לא תעמיד את פרקליט הנאשם בקונפליקט אינטרסים ותכפה עליו עבירה אתית.

הדרך הנאותה להשיג פתרון דו-תכליתי זה היא לאפשר לחברת הביטוח להביא במשפט האזרחי ראיות לסתור את הממצאים שנקבעו במשפט הפלילי, אם אלה לא נקבעו באמצעות גביית ראיות, כי אם על-פי הודאת הנאשם. נכון הוא שלחברה מותר, לפי סעיף 42ג, להביא במשפט האזרחי ראיות מפריכות רק מטעמים מיוחדים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין. אך נראה לנו שאם המבוטח הורשע במשפט הפלילי על-פי

15 *Salway v. Salway* 2 R and F.M. 215, 39 E.R. 376 (1831). ראה גם: *Wren v. Kitron* 11 Ves. Jun. 377, 32 E.R. 1133 (1805); *Nugent v. Nugent* [1908] 1 Ch. 546 (C.A.).

16 לשיקוליו האפשריים של הנאשם לענין ההודאה, ראה פרידמן, ה"ש 3 לעיל, למשל בעמ' 373.

17 הוועדה שהגישה המלצותיה לרפורמה בחוק, שהוזכרה בה"ש 3 לעיל, הציעה שלא להחיל את הרפורמה על פסקי-דין מרשיעים של בית-משפט השלום לתעבורה, מנימוקים הקשורים, בעיקר, לפרוצדורה הנוהגת בבית-משפט זה. ראה דיון מפורט בשאלה זו במאמרו של פרידמן, ה"ש 3 לעיל.

הודאתו, אכן ישנם "טעמים מיוחדים" לאפשר לחברה להפריך את המסקנות הנובעות מן ההודאה והדבר הוא נחוץ כדי למנוע עיוות דין.¹⁸

בית-המשפט העליון כבר פסק – בהקשר אחר – שגם אם הרשעה על-פי הודאה עשויה להתקבל כראיה כשרה במשפט האזרחי, משקלה היחסי בין יתר הראיות הוא קטן יותר מזה של הרשעה המבוססת על עדויות. קבע בית-המשפט: "הודאה, בדרך כלל, גוררת אתריה כדבר ודאי, את הרשעתו של נאשם. נמצא, מפסק-דין המרשיע ניטל הכוח ההוכחתי אשר אפשר לייחס להרשעתו של נאשם שלא הודה באשמה, כי אז מבוסס הפסק על ראיות שנגבו". בין היתר, מצביע בית-המשפט על שיקולי גור-הדין כעל מוטיבציה אפשרית להודאה.¹⁹

האם מתן רשות לחברת הביטוח להפריך במשפט האזרחי את המסקנות והממצאים הנובעים מן ההודאה תסכל את מטרת הרפורמה בחוק? איננו סבורים כך. אנו מזכירים לקורא את דברי בית-המשפט העליון בפרשת מ.ל.מ. הנ"ל, לפיהם המטרה העיקרית ברפורמה היתה למנוע התדיינות כפולה באותו ענין.²⁰ מטרה זו היא רלבנטית כאשר במשפט הפלילי הגאסים הורשע לפי חומר הראיות. כאשר הוא הורשע על-פי הודאתו, לעומת זאת, אין צורך ללבן במשפט הפלילי עובדות ודינים השנויים במחלוקת, ולפיכך אף אם יידרש התובע במשפט האזרחי להוכיח את כל פרשת ראיותיו, לא תביא דרישה כזו לשום כפילות ולשום כובו משאבים מיותר.

הוועדה הציבורית שהמלצותיה הביאו לרפורמה בחוק יטבה על מדוכה זו, ודעת חבריה אינה נבדלת בהרבה מדעתנו. אמרו הם: "חברות ביטוח ואחרים האחראים לחובו הפסוק של אחר, מבטיחים לעצמם, על הרוב, בהסכם עם אותו אחר, שליטה על ניהול משפטו האזרחי. אמנם על המשפט הפלילי אין להם אותה שליטה... אם אין למבטח שליטה על המשפט הפלילי, האם זה צודק שבמשפט אזרחי, הבא לאחר מכן, יהא דינו כדין המבוטח, לענין הבאת ראיות לסתור? סבורים אנו שכן, וטעמנו הוא, שבדרך כלל נוטל המבטח בישראל את ניהול המשפט הפלילי לידו כמו שהוברר לנו, ובמידה שהמבטח כנתבע במשפט אזרחי יבקש היתר הבאת ראיות, תשמש העובדה שקשיים שנתעוררו בינו לבין המבוטח במשפט פלילי מנעו את המבוטח מלהשמיע שם את כל עדיו, בודאי טעם מיוחד להתיר".

מסכימים אנו שאם "התעוררו קשיים" בין החברה למבוטח צריך הדבר לשמש "טעם מיוחד להתיר", כלומר להתיר לחברה להביא ראיות במשפט האזרחי. אך חולקים אנו על גישת חברי הוועדה שמן הראוי היה לאפשר קיום מחלוקת כלשהי, המזמינה לחצים, בין הנאשם לעורך-דינו שהוא פרקליט החברה: מחלוקת כזו מעמידה את עורך-הדין במצב שבו הוא חב נאמנויות לשני אדוניים שהאינטרסים שלהם אינם בהכרח חופפים. עורך-הדין רשאי, על כן, לדעתנו, להיכנס לתמונה, רק משהחליט המבוטח על דעת עצמו לכפור באשמה המיוחסת לו במשפט הפלילי.²¹

18 האינטרס הנפרד של חברת הביטוח, הנבדל מזה של המבוטח, הוזכר בע"א 604/72 יורמן נ' "השנה", פד"י כ"ח (1) 141.

19 ע"א 373/54 אהרונס נ' נוימן, פד"י י" 1121, 1141.

20 ראה ה"ש 4 לעיל, ע"א 350/74 שם, עמ' 217.

21 מענין שיוון כצדד, במאמרו הנזכר בה"ש 3 לעיל, בעמ' 329, בשיטה המחייבת את

לשאלת קבילותה של הרשעה פלילית במשפטים אזרחיים

ד. מסקנות

מסקנה ראשונה: פרקליטי חברות הביטוח רשאים לקבל על עצמם את ייצוגו של הנאשם רק אם האחרון הגיע באופן עצמאי להחלטה לכפור בעובדות.

מסקנה שנייה: עורך-דין הפועל בשירותה של חברת הביטוח הנוטל על עצמו ייצוג של נאשם שלא על-פי בקשתו ומפעיל עליו לחץ לכפור בעובדות מבצע עבירה אתית וצפוי לדין משמעותי.

מסקנה שלישית: אם הורשע הנאשם במשפט הפלילי על-פי הודאתו יש להרשות לחברת הביטוח להביא ראיות לסתור במשפט האזרחי, באופן שההודאה לא תהיה לה לרוצץ.

מסקנה רביעית: אם החליט הנאשם לכפור באשמה תהיה החברה מנועה מלהזים את המסקנות והממצאים הנובעים מההרשעה, אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין.

התביעה להודיע למבטח על ההליך הפלילי, והמקנה למבטח זכות להעמיד לנאשם-המבוטח סניגור. גישה זו מתעלמת לחלוטין, לדעתנו, מן הבעיה האתית המשמשת מושא לרשימה זו. צרים אנו לכך, שלעתים עשוי הנאשם להתקשות להגיע להחלטה האם להודות או לכפור באשמה, מבלי שקיבל תחילה ייעוץ של עורך-דין. אך אין אנו גורסים שראוי לו לקבל סיוע משפטי זה מאת עורך-דין שטובת צד שלישי לנגד עיניו בסיטואציה בה האינטרסים של הנאשם ושל הצד השלישי עשויים לסתור אלה את אלה.